

DE REFORMATIE

WEEKBLAD TOT ONTWIKKELING VAN HET GEREFORMEERDE LEVEN

DIE WEE JEUGD VERNIEUWT ALS EENS ARENDS PSALM 103:3

Onder redactie van Prof. Dr K. SCHILDER, Kampen.

Medewerkers: Dr H. A. van Andel, Solo; Dr R. E. van Arkel, Utrecht; N. Baas, Amsterdam; Dr Henry Beets, Grand Rapids; Dr E. T. v. d. Born, Helpman (Gr.); Ir B. ter Brugge, Almelo; Dr K. J. Cremer, Kampen; Dr R. J. Dam, Kampen; Dr A. C. Drogendijk, Dordrecht; Dr D. van Dijk, Groningen; Dr K. Fernhout, Baarn; Drs D. J. Galle, Haarlem; Mevr. G. Gilhuis-Smitskamp, Mijdrecht; Dr J. H. Hagenbeek, Zwolle; Dr J. van Herksen, Ermelo; A. Janse, Biggkerke; Dr P. Jasperse, Leiden; Dr G. Keizer, De Steeg; Dr B. A. Knoppers, Amsterdam; Dr E. D. Kraan, Vlaardingen; A. Kuiper, Utrecht; Dr C. Lindeboom, Amsterdam; Dr J. v. d. Linden, Zeist; Dr S. O. Los, 's-Gravenhage; Drs Joh. Luijckenaar Francken, Rotterdam; Mevr. J. M. Th. Luijckenaar Francken-Schreuder, Rotterdam; Dr F. C. Meijster, Rotterdam; G. Meima, Groningen; Dr A. Ringnalda, Ermelo; P. J. Risseeuw, 's-Gravenhage; C. Rijnsdorp, Rotterdam; A. Schilder, 's-Gravenhage; Dr G. K. Schoep, 's-Gravenhage; Dr R. Schippers, Wanswold; Dr J. Smelik, 's-Gravenhage; Drs H. Smilde, Groningen; Drs H. Smitskamp, 's-Gravenhage; Dr N. Streefkerk, Wollega; D. Stroo, Bussum; J. Strikwerda, Zeist; Prof. Dr C. van Til, Philadelphia, Pa.; Dr J. Thijs, Zwolle; Dr C. Veenhof, Haarlem; Dr J. Veldkamp, Hilversum; Prof. Dr D. H. Th. Vollenhoven, Amsterdam; Dr M. Vreugdenhil, Meliskerke; Dr F. de Vries, 's-Gravenhage; Dr J. de Vries, Tilburg; Dr J. D. Wielenga, Franeker; Mr J. A. de Wilde, 's-Gravenhage; Jan Zwart, Zaandam.

Alle stukken bestemd voor de Redactie zende men aan:
Prof. Dr K. SCHILDER, Vloedijk 101, Kampen.

OOSTERBAAN & LE COINTRE, Goes.
Drukkers-Uitgevers:
Tel. No. 58 — Postrekening No. 36000.

Abonnement: f 2.50 per halfjaar bij vooruitbetaling.
Voor 't Buitenland f 7.50 en voor Ned.-Indië f 6.— per jaar.
Advertentiën: 25 ct. per regel. — Losse nummers f 0.15.

INHOUD: Hoofdartikel: Uit Kuyper's aesthetische studiën. II. — Uit de Schrift: Alle gerechtigheid vervullen. (2. atth. 3:15). — Kerkelijk Leven: Een nieuwe psalmberijming. De beschuldiging van „De Heraut” inzake „bewuste misleiding” en „advocatenslimigheid”. Vervolgartikelen. Theologische School Gereformeerden te Londen. Calvijnistenbond. — Even Parkeeren: Bekeringsgeschiedenis. — Lit. en Kunst: De Trilogie voltooid. — Geestelijke Adviezen: „In of van het Verbond”. — Vakwetenschap en Praktijk: Het sterilisatie-vraagstuk. IX. — Uit het Pol. en Soc. Leven: Kerkelijk en onkerkelijk Nederland. IV. — Uit de Buitenl. Kerken: Die Geref. Kerk in Zuid-Afrika. IV. — Persschouw. — Kerknieuws.

HOOFDARTIKEL

Uit Dr A. Kuyper's aesthetische Studiën.

II.

Wat we in een vorig artikel samentzaten uit Het Calvinisme en de Kunst (1888), de tien jaren daarna gehouden Stone-lezingen en De gemeene Gratie (in Wetenschap en Kunst) van 1905 worde hier zoo beknopt moogelijk geresumeerd.

Steeds is het de algemeene Genade, waaruit de kunst wordt verklaard. Aan het recht verstaan daarvan wordt toegeschreven de koninklijke verlossing van de kunst uit knellende kerkelijke banden. De rectorale oratie, die ook aan het aardse leven op zich zelf waarde toeschrijft, poneert, dat daarom de gaven der gemeene Gratie (waaronder die der kunst) aan de wereld zijn geschonken, opdat deze op haar wijze althans God verheerlijken moge. De Stone-lezing scheidt de sferen van (niet slechts Kerk, doch) Religie en Kunst, zij het ook, dat ze positieven en directen invloed ten goede van het Calvinisme op de toonkunst registreert. De gemeene Gratie heeft wel degelijk waardeerende woorden over voor de kerkelijk georiënteerde kunstuiting en richt haar bezwaren meer tegen eenzijdige en uitsluitend kerkelijke kunst. Hier wordt tenslotte voor heel het hogere kunstgebied tweërlei inspiratie geconstateerd, te weten uit God en uit den Satan. Thans rest ons voor de in geding zijnde quaestie (de verhouding van kunst en gemeene Gratie) nog bestudeering van Pro Rege (1912), het werk, dat heel het leven overstraald ziet door de glorie van Christus' Koningschap.

Zal in dit licht de glans der gemeene Gratie gaan tanen?

We mogen misschien niet te veel afleiden uit de omstandigheid, dat het Register onder „gemeene Gratie” slechts zeer weinig plaatsen noemt. In ieder geval wordt met zooveel woorden gezegd, dat het bestel Gods, gelijk dit in de historie spreekt, veelal... de vreeze Gods van de Kunst gescheiden hield en „dat de Kunst van meet af een eigen zelfstandige positie innam, en zich aanstonds veel rijker en rijper ontplooid heeft juist bij dat deel van ons geslacht, dat zich van God vervreemde, dan bij het veel kleiner deel dat aan zijn God vasthield” (III 524, 525).

Doch dan volgt tot onze verrassing: „De keer door Christus hierin teweeggebracht, komt later ter sprake.”

Voor we toe zijn aan de aangekondigde uiteenzetting treffen we een merkwaardige onderscheiding aan: die tusschen het formeel schoone, de uitwendige hulpmiddelen en innerlijke elementen betreffende welke het schoon produceeren, en het zakelijk schoone, dat voortvloeit uit de inspiratie, den geest, die den kunstenaar drijft. Van welke twee dan het formeel schoone voor één en neutraal wordt verklaard („het is volstrekt onzinnig, om in dit opzicht een heilige kunst van de onheilige te willen onderscheiden”), terwijl de inspireerende geest gezegd wordt dit neutrale kunstinstrument beurtelings ter heiligheid en

ter ongerechtigheid te hanteeren (531). Werd in De gemeene Gratie 't begrip „schoon” slechts in overdrachtelijken zin van toepassing geacht op God en al wat geestelijk is, hier wordt het inspireerende beginsel, dus datgene wat het gehalte van een kunstwerk bepaalt, met beslistheid binnen den kring van het schoone getrokken, zelfs als van hooger orde. Want het formeele schoon dient. Men gevoelt terstond, welk een zinvol onderdeel deze onderscheiding (welker juistheid we thans niet toetsen) moet vormen in den architectonischen bouw van dit werk. Er is dus een geestelijk schoon, door 't geestelijk oog te genieten en uitgaande in waardij boven het zinnestreefend schoon der stoffelijke dingen. Nu treedt de Christus in het middelpunt als de Voischeone, de Opperkunstenaar. Is het wonder, dat de kunst en de wereld van het schoone haar rijkste ontplooiing vinden in die landen, waar Christus' Kruis is ingedragen? (546—551). Geldt dit reeds voor de Kunst in haar algemeen-menschelijk karakter, als ze nu ook nog Christelijk wordt in engeren zin, zich aan de Evangeliebelijdenis bindend, dan bereikt ze „op meer dan één gebied het hoogste”. Dan scheidt ze „een hoogere bouwkunst, een eigen schilderkunst, een eigen toonkunst, een eigen dichtkunst, en al wat de Kunst op het heilig terrein, met Christus als middelpunt, gewrocht heeft, staat zelfs in de schatting van ongelooventen bovenaan” (556). Nu wordt „het huwelijk tusschen kunst en religie” aanmerkelijk gunstiger beoordeeld dan in de vorige geschriften (573).

Van den eeredienst heet het merkwaardig genoeg: „Het juiste midden is hier niet gemakkelijk te vinden. Men moet of als Rome zijn kracht zoeken in wat stemming teweeg brengt, maar staat daardoor aan de gevaren van creatuurvergoding bloot, of wel men moet het Schoon in het geestelijke laten uitkomen, maar ontkomt dan weer niet aan het gevaar, dat waar dit geestelijke afstompt, dorheid intreedt en de eeredienst zijn hoog karakter verliest” (575).

Ten slotte, en hiernede beïndigen we dit overzicht, verklaart de schrijver, dat „alleen de religie ook de Kunst naar het doel, waartoe ze ons gegeven werd, kan terugroepen en haar dien hooger en adel kan verleenen waarin haar glans ligt” (579).

Zekere evolutie in Kuyper's denken is hier onmiskenbaar. Oorspronkelijk voor innigen band tusschen kunst en religie beducht, zóó dat hij een enkele maal beider sfeer gescheiden houden wil. — ze „stoelen elk op een eigen wortel” — geraakt hij van lieverlede tot de overtuiging, dat de religie het is, die de kunst adeldom en wijding schenken moet.

Toch zullen we goed doen met de materiële verschillen niet al té zwaar te accentueeren. Immers van den beginne aan wordt Kuyper niet moede, haast had ik geschreven: te bezingen, welk een eminente betekenis het Calvinisme voor de Kunst heeft gehad, niet in de laatste plaats door het cor ecclesiae, het leerstuk der Uitverkiezing uit louter genade. Het is zoo, aan een Calvinistischen kunststijl wil hij niet aan, doch daarvoor heeft hij zijn redenen.

In de rectorale oratie gewaagt hij van een gekerstende (nochtans niet kerkelijke) kunst, welke hij het bestaansrecht geenszins wil ontzeggen (28, 29). De wijze van uitdrukken is karakteristiek, even karakteristiek als in Het Calvinisme (en de Kunst), waar hij de verhouding aldus stelt: „er is een Religie die niet stil kan zitten eer ze heel het menschelek leven doordrongen heeft. Maar zoo dan ook een Kunst die geen enkel terrein des levens versmaadt”. Op die wijze wordt „het heilig gebied der Religie” niet aan de Kunst „ontroofd” (159).

Acht vrij de casuspositie hier onjuist geteekend, maar erken, dat de programmatische scheiding der sferen van religie en kunst niet dan met belang-

rijk voorbehoud wordt in praktijk gebracht.

Wat Calvinistische poëzie is, zette de rectorale oratie in het glorierijkste licht.

En wat De gemeene Gratie betreft, weliswaar wordt de voorstelling indien al niet gegeven, dan toch gewekt, dat religie en kunst twee min of meer gelijkwaardige grootmachten zijn, tusschen welke de band gewaarborgd ligt „in beider ideaal karakter” (50), zoodat de eigenlijk onder gemeene Gratie vallende kunst ook het heilige tot haar object kiezen „mag”, maar hier staat tegenover ten eerste, dat de antithese op artistiek terrein met niets sparende scherpte wordt geproclameerd; en voorts, dat in het tweede deel van het driebandige werk even goed als in Pro Rege de ongeëvenaarde invloed van het Christendom op de cultuur (derhalve ook op de Kunst) wordt erkend (241 vlg.).

Men ontkomt niet aan den indruk van zekere onvastheid en schommeling, ja tegenstrijdigheid, in Kuyper's denkbeelden over deze stof. Waaraan het toe te schrijven, dat niet één der genoemde studiën, althans niet van de eerste drie, een ineenluitend geheel vormt?

Drie gedachten of reeksen van gedachten blijft Kuyper van het begin af trouw.

In de eerste plaats is er zijn echt Calvinistische weerzin tegen federe artistieke overwoekering van het geestelijke cultus-schoon; in de tweede plaats leeft bij hem de evenzeer Calvinistische overtuiging, die de kunst een taak en roeping wijst in het volle menschenleven; ten slotte is hem de religie zoo absoluut universeel en albeheerschend, dat God in letterlijk alle menschenleven eere moet ontvangen.

Deze trias van gedachten nu tracht hij aaneen te koppelen in zijn gemeene Gratie-constructie. Of dit hem gelukt is, meen ik in twijfel te moeten trekken. Niet alsof de gemeene Gratie-gedachte op zichzelf on-Schriftuurlijk zou zijn.

Dat Gods vrijmacht de kinderen der wereld meest met grooter zin voor kunst begiftigt dan Zijn kinderen, ook in dezen maar zelden „edelen”, staaft de dagelijksche ervaring. Daarentegen hebben wereldsch kunstgenie en wereldsche kunstzin schatten van schoonheid, ook in Gods beoordeeling, in het aanzijn geroepen en bewaard. De Schrift bestrijdt dit in geen deele. Want dat de kunstliefde¹⁾ der wereld bij God geen milder oordeel zal ontmoeten dan de aardse wijsheid, die hij dwaas heeft gemaakt, is wel waar, maar werpt het bovenstaande niet omver. Voor ons doel is van beteekenis wat Calvinijn bij de aangeduide plaats uit den eersten Brief aan Corinthhe aanteekeut. Kort samengevat komt het hierop neer: zoo weinig is de wereldsche wetenschap te verachten, dat zij het is, die den mensch tot mensch maakt en voor het leven de rijkste vruchten afwerpt. Paulus werpt haar dan ook niet zonder meer (simpliciter), maar als middel ter verwerving van geestelijke wijsheid. En dan besluit Calvinijn aldus: „Ja zelfs zal ook dit naar waarheid worden opgemerkt, dat in zekeren zin deze treffelijke gaven Gods, als daar zijn talent, scherpszinnigheid, de wetenschappen, kennis der talen, ontwid worden, zoo dikwijls ze in handen vallen van goddeloozen”.

Anders gezegd: volgens Calvinijn is voor normaal en Gode verheerlijkend gebruik van wetenschappelijke gaven onmisbaar ware Christenzin.

In het licht hiervan komt het mij niet juist voor, dat Kuyper eenvoudigweg de kunst verwijst naar het rijk der gemeene Gratie, als vond ze daar pas haar eigenlijk thuis. Buiten zonde was een niet religieus gestempelde kunstontwikkeling en -ontplooiing ondenkbaar geweest. En religieus gestempeld, naar Gods Woord, moet ze weer worden, zal ze Gode behagen en haar hooge wereldroeping

1) Zie voor het spraakgebruik der H. Schrift Ex. 31:3: „En ik heb hem vervuld met den Geest Gods, met wijsheid en met verstand en met wetenschap, namelijk in alle handwerk.”